

บทที่ 5

การศึกษาตลอดชีวิต

5.1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

คำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” แท้ที่จริงแล้วมิใช่ความคิดใหม่ มีหลักฐานว่าแนวความคิดนี้ได้มีมาแล้วช้านาน ในคัมภีร์กุรอราน มีคำสอนว่า บุคคลพึงเรียนรู้ตั้งแต่อยู่ในเปลไปจนถึงหลุมฝังศพ (From cradle to grave) นั่นก็คือเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา นับแต่เกิดจนตาย (เอ็มมาดู-มาทาร์ เอ็ม โบว์) บางท่านก็กล่าวว่าการเรียนรู้นั้นเริ่มจากครรภ์มารดาจนถึงหลุมฝังศพ (From womb to tomb) ซึ่งก็มีความหมายเช่นเดียวกัน โคมินีเยส (Comenius) นักการศึกษาชั้นนำผู้หนึ่งของโลกได้กล่าวเมื่อประมาณสามร้อยปีมาแล้วว่าการศึกษาคควรจัดเพื่อเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ของคนทุกคน เขาได้แบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์เป็นช่วง ๆ แต่ละช่วงให้มีโรงเรียนสำหรับสอน กล่าวคือ โรงเรียนสำหรับคนแรกเกิด โรงเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนสำหรับเด็ก โรงเรียนสำหรับหนุ่มสาว โรงเรียนสำหรับคนชรา และโรงเรียนสำหรับเตรียมเพื่อความตาย (Suchodolski B., 1979 : 38) สรุปแล้ว โคมินีเยส เห็นว่ามนุษย์เราควรจะมีการศึกษาตั้งแต่เกิดจนอายุขัย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ได้มีมาแล้วนับร้อย ๆ ปี มิใช่เป็นสิ่งที่เพิ่งมีขึ้นในปัจจุบันแต่อย่างใด

ผลงานของยูเนสโกเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังมากก็คือ รายงานชื่อ Learning To Be (UNESCO ; 1972) (เล่มแปลเป็นภาษาไทย เรียกชื่อว่า “การศึกษาเพื่อชีวิต”) รายงานนี้ เอ็ดการ์ ฟอร์ เป็นบรรณาธิการ จึงเรียกชื่อว่า “รายงานเอ็ดการ์ฟอร์” รายงานนี้เลขาธิการยูเนสโกได้นำเสนอคณะกรรมการอำนวยการของยูเนสโก เมื่อเดือนกันยายน 1972 และได้นำเสนอที่ประชุมใหญ่เพื่อให้ความเห็นชอบอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเดือนตุลาคม 1972 อันเป็นผลให้รัฐสมาชิกของยูเนสโกได้ให้ความสนใจและเริ่มศึกษารายงานนี้อย่างจริงจังตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

รายงานเรื่อง “Learning To Be” ได้เสนอว่า “เราขอเสนอให้ใช้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวความคิดหลักของนโยบายการศึกษาในอนาคต ทั้งของประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา (UNESCO ; 1972 : 182)

จะเห็นว่ารายงานนี้ได้มองภาพรวมของการศึกษาในลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต และเห็นว่าการวางนโยบายการศึกษาควรจะยึดแนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดหลัก นอกจากนี้ยังมองเห็นการศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นไม่เพียงต่อประเทศที่เจริญก้าวหน้าแล้วเท่านั้น แม้ประเทศที่กำลังพัฒนาก็ควรจะตั้งมีการศึกษาตลอดชีวิตเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าการนำแนวความคิดนี้ไปใช้จะปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศอย่างไรเท่านั้น (UNESCO ; 1972 : 182)

ประเทศไทยเราก็ได้มีการนำแนวคิด “การศึกษาตลอดชีวิต” มาสร้างเป็นนโยบายในการจัดการศึกษา ดังปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ดังนี้ (แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520)

“14 รัฐพึงเร่งรัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก”

“28 การศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษานี้ เป็นสิ่งที่จะต้องทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษานอกโรงเรียน”

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

ยูเนสโก (UNESCO, 1982 : 12) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ไว้ดังนี้

“Lifelong learning denotes an overall scheme aimed both at restructuring the existing education system and at developing the entire educational potential outside the education system ; in Which such a Scheme of men and women are the agents of

their own education through continual interaction between their thoughts and actions ; and learning.....should extend throughout life, include all skills and branches of knowledge, use all possible means and give the opportunity to all people for all Development of the personality”

ซึ่งอาจแปลได้ว่า

“การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง แผนส่วนรวมซึ่งมุ่งที่จะจัดโครงสร้างระบบการศึกษาที่เป็นอยู่และพัฒนาศักยภาพแห่งการศึกษานอกระบบการศึกษา เพื่อให้บุคคลทั้งชายหญิงได้เป็นตัวแทนการศึกษาของตนเองด้วยการผสมผสานระหว่างความคิดและการกระทำ ดังนั้น การศึกษากับการเรียนรู้.....จะขยายตัวออกไปตลอดชีวิต ครอบคลุมถึงทักษะและสาขาวิชาความรู้ทั้งปวง ตลอดจนใช้วิธีการทั้งปวง และให้โอกาสแก่คนทั้งปวง เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้สมบูรณ์” (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์ และสหประชาชาติของประเทศไทย 1976 : 179, 979)

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตสามารถพิจารณาได้อีกใน 2 มิติคือ

1. **พิจารณาในแนวดิ่ง** เป็นความพยายามจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องเรื่อยไป ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย มิใช่จัดให้เฉพาะการเรียนในโรงเรียนเพียงช่วงใดช่วงหนึ่งของอายุเท่านั้น

2. **พิจารณาในแนวนอน** เป็นความพยายามจัดการศึกษาโดยประสมประสานกิจกรรม หรือประสบการณ์ทางการศึกษากับการดำเนินชีวิตเข้าด้วยกัน ให้สอดคล้องเหมาะสมที่จะพัฒนาไปสู่การมีชีวิตที่ดี ทั้งในส่วนบุคคลและสังคม เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะบูรณาการ (เลียมศรี วิวิธศิริ, 2535 : 12 - 13)

คุณลักษณะสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

Dave (Dave, R.H., 1973 : 14 - 25) ได้ให้คุณลักษณะสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ 20 ประการ ดังนี้คือ

1. ในความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต จะมีความคิดหลักที่ประกอบด้วยคำสำคัญ 3 คำ ได้แก่ ชีวิต (Life) ความยาวนานของชีวิต (Life long) และการศึกษา (Education) มาหลอมรวมกันเป็นการศึกษาตลอดชีวิต หรือบางคนเรียกว่าการศึกษาเพื่อชีวิต ทั้ง 3 คำนี้จะมีความหมายเกี่ยวพันผสมผสานกัน และเกี่ยวข้องตลอดอายุขัยของมนุษย์ทุกคน

2. การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงแค่จบการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่จะเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทุกช่วงชีวิต ตลอดเวลา ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล

3. การศึกษาตลอดชีวิต มิใช่หมายความถึงเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น แต่เป็นผลรวมของการศึกษาทุกชั้นทุกตอน เช่น การศึกษาก่อนวัยเรียน การประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอื่น ๆ ดังนั้นการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการแสวงหาทักษะทางการศึกษา ที่เป็นการรวบรวมการศึกษาทุกระดับทุกประเภทไว้ทั้งหมด

4. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นผลรวมความเชื่อมโยงผสมผสานของการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education) และการศึกษาไม่เป็นทางการ (Informal Education)

5. จุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิต อันดับแรกคือ ชีวิตในครอบครัวเป็นบทบาทตอนต้นที่มีความละเอียดอ่อนที่สุด และสำคัญที่สุดในกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการเรียนรู้ในครอบครัวและสังคมของบุคคลนั้นๆ ทำให้บุคคลรู้จักตนเองในบทบาทและสถานภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานที่แต่ละระยะเวลาที่ผ่านมาไป

6. ชุมชนมีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาตลอดชีวิต นับตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และชุมชนก็จะมีบทบาทในฐานะองค์ประกอบด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านความรู้ทั่วไป ฯลฯ จนตลอดชีวิต ทำให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้พัฒนาตนเองและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมด้วย

7. สถาบันทางการศึกษา เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันฝึกอบรมต่าง ๆ เป็นแหล่งให้การศึกษาที่สำคัญยิ่ง แต่ก็ยังจัดเป็นส่วนหนึ่งในหลาย ๆ อย่างที่ให้การศึกษาตลอดชีวิต เนื่องจากสถาบันการศึกษาเหล่านี้ไม่ได้เป็นแห่งเดียวที่ให้การศึกษา และยังไม่สามารถแยกออกจากองค์กรอื่น ๆ ในสังคมได้

8. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันระหว่างประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ให้เป็นไปอย่างไม่ขาดสายและเกี่ยวข้องกับควมลึกซึ้งกว้างขวางของประสบการณ์ที่ได้รับในชีวิต

9. การศึกษาตลอดชีวิต คือ การแสวงหาความสมบูรณ์ของชีวิตเป็นการบูรณาการบทบาทชีวิต ทั้งในแนวตั้ง ในแนวนอน และในแนวลึก

10. การศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะเป็นสากล เป็นตัวแทนของการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นได้ในหลายด้าน เป็นการศึกษาที่ให้โอกาสแก่ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ทุกขั้นตอนของชีวิตตามความสามารถ ความต้องการ และโอกาสของทุกคนที่จะแสวงหาประโยชน์จากการศึกษา

11. การศึกษาตลอดชีวิต จะมีลักษณะยืดหยุ่นในด้านเนื้อหา วัสดุอุปกรณ์ เทคนิคในการเรียนรู้และระยะเวลา

12. การศึกษาตลอดชีวิต จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการนำสื่อการเรียนการสอนใหม่ ๆ มาใช้ ทำให้สามารถจัดการศึกษาให้แก่คนเป็นจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว กว้างขวางทั่วถึงมากขึ้น

13. การศึกษาตลอดชีวิต มีหลายรูปแบบและหลายวิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษา มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง เปิดโอกาส และสนองความต้องการทางการศึกษาให้กว้างขวางออกไป

14. การศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วยความรู้ทั่วไปและวิชาชีพ ซึ่งทั้งสองวิชานี้มิได้มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันโดยธรรมชาติ

15. การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนวัตกรรม เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของบุคคลและสังคม สามารถทำได้โดยอาศัยการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยให้คุณมีความรู้และวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ปรับตัวและพัฒนาบุคลิกภาพของตน ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ

16. การศึกษาตลอดชีวิต ช่วยแก้ไขสิ่งบกพร่องของระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระบบโรงเรียน ในส่วนที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและสังคม

17. เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาลดชีวิต คือ การรักษาไว้และปรับปรุง “คุณภาพของชีวิต” ให้ดีขึ้น เพื่อให้คนในแต่ละสังคมมีชีวิตที่ดีมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

18. สิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาลดชีวิต ก็คือโอกาสทางการศึกษา แรงจูงใจและความสามารถในการเรียนรู้ โดยมุ่งให้ประชาชนส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการศึกษามีความรักความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งต้องมีเทคนิคและทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วย

19. การศึกษาลดชีวิต เป็นแกนกลางหรือตัวจักรที่สำคัญในการวางแผนทั้งในทางทฤษฎีและโครงสร้างของการศึกษาอื่น ๆ ทุกรูปแบบ

20. ในชั้นปฏิบัติการ กล่าวได้ว่า การศึกษาลดชีวิตจะเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างระบบการศึกษาต่าง ๆ ได้อย่างดี เพราะการจัดการศึกษาลดชีวิตก็คือ การจัดการศึกษาทุกด้านให้สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

5.2 ปรัชญาพื้นฐานทางการศึกษาลดชีวิต

(สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ 1976 : 179, 979)

การศึกษาลดชีวิต (Lifelong Education) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามธรรมชาติ หรือการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ และครอบคลุมทุกช่วงอายุขัยของชีวิตมนุษย์ ความกว้างขวางเกือบจะไม่มีจุดจบของการศึกษาลดชีวิต ทำให้การศึกษาลดชีวิตเป็นอุดมการณ์อันหนึ่งซึ่งมนุษย์ควรจะพากเพียรพยายามให้บรรลุถึง ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้พากษ์วิจารณ์อยู่เช่นกันว่า แนวความคิดนี้ดูจะเป็นเรื่องเพ้อฝันเลื่อนลอยในทำนองมนุษย์ไฝฝันถึงโลกพระศรีอารีย์ ซึ่งคงจะเป็นไปไม่ได้ยาก อย่างไรก็ตามนักคิดเรื่องการศึกษาลดชีวิต ก็มีความเชื่อเป็นพื้นฐานสนับสนุนแนวคิดของตนอยู่หลายประการ ดังเช่น

1. มนุษย์ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อความอยู่รอดของตนเอง การปรับตัวนี้ต้องกระทำตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะสังคมและสิ่งแวดล้อมมิได้คงที่แต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งมีการพัฒนาในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในอัตราเร่งสูง ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงก็ยิ่งเป็นไปโดยรวดเร็วยิ่งขึ้นดูจกัน โดยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการเรียนรู้อยู่ทุกระยะเวลาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถทันต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

2. มนุษย์พึงพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพของตน และให้บรรลุถึงจุดสมบูรณ์ ในความเป็นมนุษย์ นั่นก็คือพัฒนาทุกด้านทุกส่วนที่ประกอบเป็นมนุษย์ ทั้งในด้านกาย สติปัญญา, อารมณ์, สุนทรียวิจักษ์, สังคมและจริยธรรม การศึกษาในโรงเรียนนั้นได้วางพื้นฐาน การพัฒนามนุษย์ไว้เพียงส่วนหนึ่งแต่ยังไม่สามารถทำให้มนุษย์บรรลุถึงความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ ได้ เพราะภารกิจของการทำตนให้สมบูรณ์นั้น เป็นภารกิจที่ต้องขวนขวายเพียรพยายามตลอดชีวิต มนุษย์จึงพึงเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อทำภารกิจของการพัฒนาตนบรรลุผลอย่างสมบูรณ์ Paul Lengrand กล่าวว่า “แต่ละบุคคลเป็นทั้งจุดหมายและเครื่องมือของการพัฒนาตนเองอย่าง สูงที่สุด และจริงที่สุดโดยการศึกษาด้วยตนแบบต่าง ๆ” (เป็ทมาชะ สุคนธมาน, 1976 : 54)

3. มนุษย์จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตน จากเยาว์วัยจนชราตามช่วงเวลาอัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ ดังเช่นช่วงหนึ่งทุกคนจะต้องเป็นเด็กซึ่งต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดำรงชีวิต อีกช่วงหนึ่งก็จะเป็นผู้ใหญ่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้ ช่วงอื่น ๆ จะเป็น บิดามารดาของบุตร เป็นคนงาน เป็นสมาชิกของชุมชน เป็นพลเมืองของประเทศ บุคคลเรา จะต้องมีชีวิตที่เป็นตัวของตัวเอง ชีวิตที่อยู่ในสังคม ชีวิตการเมือง ชีวิตยามว่าง ชีวิตที่ผูกพัน กับวัฒนธรรม ชีวิตที่ผูกพันกับอาชีพ เป็นต้น โดยสรุปแล้ว มนุษย์มีบทบาทหลายบทบาท เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสถานการณ์ เพื่อจะทำบทบาทเหล่านี้ให้สมบูรณ์ น่าจะต้อง มีการเรียนรู้ให้เข้าใจภารกิจของแต่ละบทบาท เพื่อจะทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ที่สุด

4. ประชาธิปไตย หมายถึง การมีส่วนร่วมของทุก ๆ คนในสังคมที่จะเสริมสร้างตนเองและสังคม การศึกษาไม่ควรจะเป็นสิทธิของคนเพียงกลุ่มหนึ่งในขณะที่คนอื่นจำนวนมากถูก ปฏิเสธก็ดกกันมิให้ได้รับการศึกษาตลอดชีวิต ในระบอบประชาธิปไตยนั้น รัฐควรมุ่งให้ทุกคนได้มี โอกาสพัฒนาตนเองอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ตนเองและสังคมไปสู่ สันติสถาพร

5. การศึกษาเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์จะต้องเรียนรู้จากการปะทะกับสิ่งแวดล้อมอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แม้จะไม่มีการจัดการศึกษาใด ๆ มนุษย์ก็ต้องได้เรียนรู้จากสิ่งที่มีอยู่รอบตัว จากการทำงาน จากชุมชน จากสมาคมอยู่แล้ว ดังนั้นถ้าหากได้ส่งเสริมให้มนุษย์ได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น จัดให้มีแหล่งค้นคว้าหาความรู้ จัดให้มีกลุ่มสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และออกแบบสิ่งแวดล้อมให้มีลักษณะเกื้อกูลต่อการศึกษาก็จะยิ่งทำให้การศึกษาของมนุษย์เราจะต้องมีต้องเกิดเป็นปกติธรรมดานั้นได้ผลดีขึ้นไปอีกมาก Roger Boshier กล่าวว่า พื้นฐานของสังคมการเรียนรู้อยู่ที่การยอมรับว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องปกติธรรมดาและการศึกษาเป็นสิทธิแห่งมนุษย์ชนอันมีอยู่โดยธรรมชาติของพลเมืองทั้งปวง (An inherent human right of all its citizens.) (Roger Boshier, 1980 : 1 - 2)

5.3 ความมุ่งหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

ดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อปรัชญาพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาย่อมมีความจำเป็นแก่มนุษย์ทุกช่วงเวลาของชีวิต การศึกษาที่เราได้รับจากสถานศึกษาไม่ว่าในระดับใดก็ตาม ย่อมไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะการศึกษาในโรงเรียนนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อจะวางพื้นฐานทั่วไปให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น มิได้สอนครอบคลุมปัญหาและสถานการณ์ที่มนุษย์ต้องเผชิญในภายหน้าได้ทุกอย่าง โดยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์เราจะต้องเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลาให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ นอกจากนั้นแล้ว เราจะต้องยอมรับว่าการพัฒนามนุษย์ให้ไปสู่ภาวะสมบูรณ (Self-Actualization) ดังทฤษฎีของ Maslow (Maslow, 1954) หรือการพัฒนาตนให้มีภาวะจิตอันสมบูรณยิ่งขึ้น ดังข้อคิดของ Overstreet (Overstreet, 1949) นั้นย่อมจะต้องใช้เวลาอันยาวนานเรียกว่าตลอดชีวิตก็ว่าได้ บุคคลย่อมไม่สามารถบรรลุภาวะนั้นได้ จากผลของการศึกษาในโรงเรียน แต่ต้องเพียรพยายามอยู่ตลอดเวลาให้ไปสู่เป้าหมายความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณในที่สุด การศึกษาตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์เพื่อพัฒนาตนเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง และเพื่อไปสู่ภาวะสมบูรณในความเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะมีความมุ่งหมายในเชิงอุดมคติและดูจะห่างไกลก็ตาม

วิสัยทัศน์การพัฒนาการศึกษาในอนาคต

การพัฒนาสังคมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ อันมีผลกระทบเชื่อมโยงจากบริบทสังคมโลก เพื่อให้สังคมไทยสามารถก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงแข่งขันกับนานาประเทศได้อย่างมีศักดิ์ศรีบนฐานแห่งความเป็นไทย โดยที่ประชาชนมีความสุข ครอบคลุม ชุมชน และสังคมมีสันติ **การพัฒนาคุณภาพคนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด** แม้การศึกษาจะเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคน แต่ระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพเท่านั้นจึงจะเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพและความสามารถ ตลอดจนคุณลักษณะต่าง ๆ ของคนที่จะเรียนและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเหตุนี้ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการศึกษาหรือการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต ดังนี้

1. การศึกษาพึงมุ่งพัฒนาคนที่สมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และสังคม ทั้งในระดับความคิด ค่านิยม และพฤติกรรม โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้และขัดเกลาเชิงสังคม

1.1 พัฒนาคอนไทยให้มีคุณลักษณะ **“มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี”** กล่าวคือ เป็นผู้ใฝ่การเรียนรู้ รู้จักคิดและวิเคราะห์ ใช้เหตุและผลเชิงวิทยาศาสตร์ มีความคิดรอบยอด มีจินตนาการ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

1.2 พัฒนาคอนไทยให้มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เคารพและรักษากฎเกณฑ์ของสังคม ทำงานด้วยความอดทนมากกว่าการหวังผลสำเร็จด้วยวิธีลัดที่ขาดคุณภาพ ให้คนยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่แต่ละคนนับถือ รู้คุณค่าวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของไทยควบคู่ไปกับการเปิดและเลือกรับวัฒนธรรมต่างประเทศ

1.3 พัฒนาคอนไทยให้มีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เช่น มีความรู้ภาษาต่างประเทศเป็นอย่างดีโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ รู้จักใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีความสามารถเชิงจัดการ เห็นความสำคัญและประโยชน์ในวิทยาการสมัยใหม่ควบคู่กับภูมิปัญญาไทย ตลอดจนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้รอบรู้ในความสัมพันธ์เชื่อมโยง ในขณะที่สามารถเพิ่มพูนทักษะความสามารถเฉพาะทางกับเพิ่มพูนสุนทรีย์ภาพ

2. เป็นการศึกษาที่จัดให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ สอดคล้องกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตของคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคุณค่าใน สังคมไทย เพื่อเสริมสร้างความเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศให้สามารถร่วมมือและแข่งขัน อันจะ ทำให้มีการกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบทมากขึ้น เป็นการขจัดช่องว่างทางเศรษฐกิจสังคมและ วัฒนธรรม เพิ่มศักยภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะการศึกษาจะต้องสร้างคนให้รู้จักการสร้างงาน ด้วยตนเอง มีโอกาสมีงานทำอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง

3. แนวคิดหรือกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาการศึกษา จำเป็นต้องปรับเพื่อให้การจัด การศึกษาบรรลุตามวิสัยทัศน์ที่พึงประสงค์ ดังนี้

3.1 ให้การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ รู้วิธีแสวงหา ความรู้ด้วยตนเองในรูปแบบและวิธีการหลากหลายต่อไปได้ และรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร และสังคมแห่งการเรียนรู้

3.2 เป็นการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้โอกาสผู้เรียนมี บทบาทร่วมในการพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพ ให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐาน แทนการจัดตามศักยภาพของผู้จัดหรือหน่วยงานที่จัด และตระหนักถึงสิทธิที่ประชาชนพึงได้ รับบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างน้อย

3.3 มีรูปแบบการศึกษาที่ให้ทางออกและทางเลือกที่ดีแก่ทุกคน เพื่อสนอง ความต้องการ ความสามารถและความถนัด ตลอดจนข้อจำกัดและคุณลักษณะที่แตกต่างของ บุคคล แม้ผู้เรียนจะมีทางเลือกในการศึกษามากขึ้น แต่ต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักใช้วิจารณญาณใน การเลือกช่องทางที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถ และวุฒิภาวะความ เป็นมนุษย์มากกว่าการมุ่งได้วุฒิปัตร์เป็นสำคัญ

3.4 ระดมสรรพกำลังทุกส่วนในสังคมเพื่อการศึกษา ทุกส่วนของสังคมทั้ง ครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน องค์กรเอกชน สื่อมวลชน จะต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบ ร่วมกันในการจัดการศึกษาทุกชั้นตอน แทนการผลักภาระให้เป็นความรับผิดชอบของรัฐอย่าง เดียว แต่รัฐต้องมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะสนับสนุนการลงทุนและสร้างโอกาสให้เอื้อต่อการจัดการ

ศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพราะการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสติปัญญาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล และความเจริญก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยส่วนรวมด้วย

(แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) : 24 - 26)

5.4 แนวความคิดและหลักการ (Dave, 1973 : 14 - 24)

1. การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงเมื่อจบการศึกษาในโรงเรียน แต่เป็น กระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตจึงครอบคลุมช่วงชีวิตทั้งหมดของ คนแต่ละคน

แต่เดิมมาการศึกษา มักจะมีความหมายเช่นเดียวกัน ผู้ได้รับการศึกษาในโรงเรียนก็ ถือว่าเป็นผู้มีการศึกษา อย่างไรก็ตามการศึกษาในโรงเรียนที่ได้รับในวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวนั้น ย่อมไม่เป็นการเพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถติดตามความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและ สังคมสิ่งแวดล้อมได้ทัน การศึกษาจึงพึงกระทำอยู่ตลอดชีวิต แต่ก็ได้หมายความว่าบุคคลจะ ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนตลอดชีวิต บุคคลอาจจะมาเข้าเรียนในโรงเรียนขณะหนึ่งขณะใดในชีวิต โดยโรงเรียนควรจะพร้อมยอมรับให้นักเรียนทุกอายุเข้าเรียนได้ หรือเขาอาจจะเลือกเรียนรู้ด้วยวิธี อื่นก็ได้

2. การศึกษาตลอดชีวิต ย่อมครอบคลุมทั้งการศึกษาในโรงเรียน นอกโรง-
เรียน และการเรียนรู้ที่เกิดตามโอกาส

การศึกษาในโรงเรียนเริ่มตั้งแต่ อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และ อุดมศึกษา ตามลำดับ แต่การศึกษาตลอดชีวิตย่อมครอบคลุมการศึกษาในโรงเรียนทุกชั้นตอน ตลอดจนการศึกษานอกโรงเรียนทุกรูปแบบ และยังรวมถึงการเรียนรู้ที่เกิดตามโอกาสด้วย

3. บ้านย่อมเป็นโรงเรียนเบื้องต้นของเด็ก เป็นที่ซึ่งเด็กเริ่มต้นเรียนรู้กระบวนการ การศึกษาตลอดชีวิต หลังจากนั้นยังเป็นแหล่งที่สมาชิกในครอบครัวพึงเรียนรู้ร่วมกัน สืบต่อไปตลอดชีวิต

บ้านเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กและสมาชิกในครอบครัว การจัดการบ้านเรือน การเลี้ยงดูเด็ก แบบแผนการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ในระหว่างสมาชิกในครอบครัวย่อมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกในครอบครัวได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษาในบ้านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต Paul Lengrand กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตจะแก้ไขปัญหาก็อย่างที่เคยมีมา คือการแบ่งแยกกระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในการศึกษาตามแนวใหม่นี้จะช่วยให้พ่อแม่และลูกได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดความเห็นระหว่างกันแทนที่เด็กจะแยกไปเรียนต่างหากในกลุ่มของตน (ปีทมาชะ สุคนธมาน, 1976 : 54)

4. ชุมชนย่อมมีบทบาทสำคัญที่จะให้การศึกษตลอดชีวิตแก่สมาชิกเริ่มต้นเมื่อเด็กเริ่มย่างก้าวออกมาจากบ้านพบกับสิ่งแวดล้อมภายนอกและต่อไปจนตลอดชีวิต

ชุมชนมีความหมายที่กว้างขวางรวมถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน กลุ่มญาติพี่น้อง กลุ่มสังคม วัฒนธรรม และการเมือง กลุ่มอาชีพ กลุ่มสหภาพแรงงาน ตลอดจนกิจการอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การบริหารราชการ และแหล่งทำมาหากินทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะสามารถเรียนรู้ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผน หรือเป็นไปตามโอกาสก็ได้ ชุมชนย่อมเป็นแหล่งวิชาอันอุดม สามารถให้ความรู้แก่สมาชิกได้ในหลายด้านตามความจำเป็นและความต้องการ

5. สถาบันการศึกษา ดังเช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และศูนย์ฝึกอบรมต่าง ๆ ย่อมมีความสำคัญ แต่ก็เพียงเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานที่ให้การศึกษตลอดชีวิตแก่มนุษย์เท่านั้น จะถือว่าเป็นฝ่ายเดียวที่รับผิดชอบให้การศึกษามีได้ และจะแยกตนเองให้โดดเดี่ยวจากหน่วยงานให้การศึกษารอื่น ๆ ก็มิได้เช่นกัน

การศึกษตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นมิได้ถ้าสถาบันการศึกษาไม่ทำงานประสานสัมพันธ์ไปกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเหตุนี้จึงควรจะต้องวางบทบาทใหม่ให้กับสถาบันการศึกษาในลักษณะที่จะไม่ผูกขาดการจัดการศึกษาไว้ที่ตนเองแต่พยายามจัดระบบใหม่ที่ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการให้การศึกษตลอดชีวิตร่วมกัน

**6. การศึกษาตลอดชีวิตเสาะแสวงหาวิธีการที่จะสร้างความต่อเนื่องแล้ว
ประสานสัมพันธ์ใน “แนวตั้ง” ของการจัดการศึกษา**

“แนวตั้ง” หมายถึง ขั้นตอนต่าง ๆ ของชีวิต จากตอนต้นจนสูงขึ้นไปตามลำดับ การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องสร้างความต่อเนื่องไม่ขาดช่วงของขั้นตอนเหล่านี้เพื่อบุคคลจะได้พัฒนาตนเองต่อเนื่องไปตามลำดับจากเกิดจนอายุชัย

**7. การศึกษาตลอดชีวิตเสาะแสวงหาวิธีการที่จะสร้างความประสานสัมพันธ์
ของการเรียนรู้ใน “แนวนอน” ของแต่ละขั้นตอนของชีวิต**

คำว่า “แนวนอน” หมายถึง ด้านต่าง ๆ ของการพัฒนา ได้แก่ กาย, บัญญา, อารมณ์, จิตวิญญาณ, และทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมเข้าเป็นบุคลิกภาพของบุคคลในการให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่มนุษย์ การผสมผสานทุกด้านทุกส่วนของการพัฒนาย่อมเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้แต่ละขั้นตอนของชีวิตมนุษย์ ได้พัฒนาไปอย่างสมส่วนและกลมกลืนกันเป็นอันดี

**8. การศึกษาตลอดชีวิตย่อมจัดให้แก่คนโดยทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะตาม
หลักการประชาธิปไตยทางการศึกษา**

ในอดีตเราได้ดำเนินการจัดการประถมศึกษาให้เป็นของปวงชนแล้ว ในอนาคตเราพึงจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้เป็นของปวงชนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้โดยยึดหลักความเสมอภาคในการได้รับการศึกษาของทุก ๆ คน เมื่อผู้ใดสามารถเรียนได้และได้คุณประโยชน์จากการเรียนก็สมควรจะให้เข้าเรียนได้โดยทั่วหน้าตามความสามารถ

**9. การศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะยืดหยุ่นและหลากหลายในด้านเนื้อหา,
เครื่องมือและวิธีการในการเรียนรู้ ตลอดจนเวลาที่ใช้เพื่อการเรียนรู้**

การศึกษาตลอดชีวิตพยายามปฏิรูปวิธีการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบตายตัวเป็นแบบแผนอันเดียวกัน และเคร่งครัดหยาบหยาบในกฎเกณฑ์ อันเป็นอุปสรรคแก่ผู้เข้าใช้บริการโดยทั่วไป ให้เอื้ออำนวยการเข้าใช้บริการมากขึ้น ดังเช่น จัดเนื้อหา เครื่องมือและวิธีการให้ยืดหยุ่นมากขึ้น และจัดเวลาสอนให้ทุก ๆ คน สามารถเข้าเรียนในช่วงว่างงานของแต่ละคนได้

**10. การศึกษาตลอดชีวิตเปิดโอกาสให้บุคคลใช้ทางเลือกหลากหลายใน
การศึกษา**

เพื่อให้บุคคลส่วนใหญ่ หรือทุก ๆ คนมีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องมีทางเลือกที่จะศึกษาไว้หลาย ๆ อย่าง ดังเช่น การเรียนด้วยตนเอง การเรียนสลับไปกับการทำงาน การเรียนในตอนค่ำ การเรียนในวันสุดสัปดาห์ การเรียนจากหนังสือพิมพ์ การเรียนทางไปรษณีย์ มหาวิทยาลัยเปิด การเรียนทางวิทยุและโทรทัศน์ บทเรียนด้วยวิดีโอเทป การสอนโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และรูปแบบการเรียนรู้อื่น ๆ ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้ทุก ๆ คนที่ประสงค์จะเรียนรู้ ได้เรียนตามความประสงค์ของตน

11. การศึกษาตลอดชีวิตมีส่วนประกอบสำคัญ 2 อย่าง กล่าวคือวิชาสามัญ และวิชาชีพ ส่วนประกอบทั้งสองนี้ มิได้แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงแต่มีความสัมพันธ์กัน และกัน

ความเปลี่ยนแปลงในโลกนี้ย่อมมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อการปรับตัวของบุคคลเป็นอย่างมากดังเช่น มี่งานในลักษณะใหม่ เกิดขึ้นบุคคลต้องมีทักษะใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับงานในลักษณะใหม่ตลอดจนต้องปรับเจตคติให้เหมาะสมแก่สภาพของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังส่งผลไปถึงชีวิตประจำวันของบุคคล ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ค่านิยมใหม่ แบบแผนการใช้เวลาว่างใหม่ ช่วงอายุของมนุษย์ก็ยืนยาวออกไป ทำให้บทบาทของชีวิตเปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดความจำเป็นที่บุคคลจะต้องมีทักษะใหม่ ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต โดยเหตุนี้วิชาการศึกษาทั้งสองพวกจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จะตัดแยกจากกันโดยเด็ดขาดมิได้ Hainaut กล่าวว่า แต่เดิมมาหลักสูตรมักจะถูกแบ่งแยกออกเป็นหลักสูตรสามัญศึกษาและหลักสูตรอาชีวศึกษา แต่ในรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต การแบ่งแยกเช่นนี้ย่อมไม่จำเป็น เพราะจะมีเพียงหลักสูตรเดียวเท่านั้นที่รวมทั้งสามัญศึกษาและอาชีวศึกษาไว้ด้วยกัน (Hainaut, 1981 : 85)

12. ภารกิจในการปรับตัวและสร้างสรรค์ของเอกัตบุคคลและสังคมเป็นภาระไม่สิ้นสุด จะสมบูรณ์ได้ด้วยการศึกษาตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่มาแต่ดึกดำบรรพ์ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวและสร้างสรรค์ เมื่อมาจากความเปลี่ยนแปลงภายในตัวมนุษย์เอง และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม อันทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ ๆ ที่ต้องแก้ไข การศึกษาในโรงเรียนที่ได้รับนั้นไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้เพื่อการปรับตัวได้ตลอดไป ปัญหาเหล่านี้นับแต่จะเพิ่มความซับซ้อนและ

ยุ่งยากมากขึ้นเมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและรวดเร็ว ซึ่งทำให้ภารกิจในการปรับตัว และสร้างสรรค์ไม่มีวันสิ้นสุด

13. การศึกษาตลอดชีวิตทำหน้าที่แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อันเป็นผลจากระบบการศึกษาในปัจจุบัน

ระบบการศึกษาในปัจจุบันได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่าไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ไม่มีความหมายแก่ผู้เยาว์ แยกตนออกโดดเดี่ยวจากชุมชนเน้นหนักในการสอบไล่ ไม่สนใจต่อประสบการณ์ภายนอก ตลอดจนมีคำวิพากษ์วิจารณ์อื่นอีกมาก การศึกษาตลอดชีวิตจึงต้องทำหน้าที่แก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ โดยการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับบ้าน โรงเรียน ชุมชน แหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมในทางราบ และเชื่อมโยงการศึกษากับขั้นตอนต่าง ๆ ของชีวิตในทางตั้ง ดังได้กล่าวแล้วในข้อก่อน ๆ

14. การศึกษาตลอดชีวิตทำหน้าที่ดำรงไว้และปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คำว่า “คุณภาพชีวิต” จะมีความหมายเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับระบบค่านิยมของแต่ละสังคม ระบบการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ดี ความเชื่อและประเพณีในสังคม “คุณภาพชีวิต” ในประเทศต่าง ๆ แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าในปัจจุบันนี้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตได้มีส่วนร่วมกันมากขึ้นกว่าเดิม ดังเช่น ความตระหนักในสิทธิเสรีภาพแห่งมนุษยชน ความตระหนักในสันติภาพ ความตระหนักในอุปสรรคที่เข้ามาขัดขวางการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ได้แก่ มลภาวะจากสิ่งแวดล้อม, การทำลายล้างสิ่งแวดล้อม, การมีพลเมืองล้นโลก, อาชญากรรม, ยาเสพติด ฯลฯ การปรับปรุงและยกระดับคุณภาพชีวิตจึงเป็นภารกิจสำคัญของมวลมนุษย์ และของการศึกษาตลอดชีวิต

15. ปัจจัยอันมีความจำเป็นเบื้องต้นต่อการศึกษาตลอดชีวิต ก็คือ โอกาส แรงจูงใจ และความสามารถที่จะเรียนรู้

ก่อนที่บุคคลจะมีการศึกษาตลอดชีวิต เขาจะต้องมีโอกาสเสียก่อน โอกาสนั้นอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยการจัดสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการศึกษา เช่น สิ่งแวดล้อมในบ้าน ชุมชน วัด และอื่น ๆ การเรียนรู้ในลักษณะนี้ เรียกว่า เรียนรู้ตามธรรมชาติหรือตามโอกาสอีก